

EEN GEBOREN 'ANECDOTICUS' IN HET ROTTERDAMSE MILIEU OMTRENT DE LAATSTE EEUWWISSELING

DOOR MR. W.F. LICHTENAUER †

Naar mijn gevoel - en ik zal daarin niet alleen staan - is de anecdote als een flonkerend juweel gehecht aan de allerm minst steeds schitterende dracht, waarin Clio is gehuld. Zij dient daarom naar mijn mening zo zorgvuldig mogelijk bewaard te worden. Echter is het vaak moeilijk haar aan latere generaties over te dragen om de eenvoudige reden, dat zij maar al te vaak slechts wordt opgemerkt door de onmiddellijke omgeving, waarbinnen zij schittert en allicht met deze verloren gaat in het bewustzijn van de verdere mensheid. Dit verlies is menigmaal betreuenswaardig en daarom wil ik trachten in bescheiden mate althans voor een enkel geval de daardoor dreigende vergetelheid te voorkomen.

Ik denk dan aan een persoonlijkheid, die schrijlings gezeten op het tijdstip van de laatste eeuwwisseling, tussen 1866 en 1939, de voorman was van de Rotterdamse en op de duur van de gehele Nederlandse georganiseerde middenstand: Eduard Gerhard Schürmann. Ik heb het karakter van deze alleszins merkwaardige man met gevoelens van oprechte sympathie vrij uitvoerig beschreven in het boek 'Bekende Rotterdammers door hun stadgenoten beschreven' (Rotterdam 1951, blz. 59 e.v.). Ik mag daarnaar te geruster verwijzen, omdat mij nu een goede dertig jaar geleden uit zijn naaste omgeving betuigd is, dat ik 'hem volledig had gepeild en in al zijn kwaliteiten en ook tekortkomingen naar waarheid had weergegeven'.

Schürmann was dan de emancipator van de handeldrijvende middenstand uit zijn jaren, aan welke klasse, die voordien vooral in nederigheid had geleefd, hij een gepast gevoel van eigenwaarde had bijgebracht. Hij kon dit door zijn intellectueel en persoonlijk overwicht over zijn omgeving als groot kenner van de geschiedenis - vooral de 'petite histoire' - en zijn beheersing van de Franse taal en literatuur. Daartegenover stond een zeker gemis aan het juist peilen van de diepte der grote problemen van zijn tijd en omge-

ving. Een uitvloeisel daarvan was zijn neiging tot een zekere wijdlopigheid, welke zich vooral uitte door het uitspinnen van veelal langgerekte anecdotes, welke zeker amusant waren, maar niet bijdroegen tot het zakelijk doordenken van de kern der brandende problemen van zijn tijd en van de belangen, waarvoor hij opkwam.

Met deze beperking waag ik het een drietal van zijn amusante verhalen thans nog na te vertellen, mede omdat zij naast zijn karakter ook de omstandigheden, waarin hij werkte, belichten.

In de dagen van Schürmanns hoogtij als middenstandsleider heerste blijkbaar nog een grote voorkeur van onze landgenoten voor Belgische chocolade en dientengevolge bestond ook het genus van de vertegenwoordigers van of handelsreizigers in het desbetreffende buitenlandse produkt. Schürmann met zijn duidelijke voorkeur voor alles wat ons land uit Franstalige gebieden bereikte, pretendeerde nu, dat hij onder deze nijvere lieden een vriend had, die op een bepaalde dag bij hem de avondmaaltijd was komen gebruiken. Op een gegeven moment had hij hem echter moeten zeggen, dat hij hem des avonds geen verdere gastvrijheid kon bieden, omdat hij een vergadering had van de plaatselijke middenstandsbond, waar hij zelf een spreekbeurt moest vervullen. De Belg, die blijkbaar niets anders te doen had, zou toen gevraagd hebben of hij niet mee kon gaan, waarschijnlijk in de gedachte, dat hij daaruit wellicht zakelijk voordeel kon trekken. Nu, Schürmann vond dat best en smokkelde zijn gast binnen voor een plaats aan de perstafel, waar de bewuste vriend kon genieten van Schürmanns welsprekendheid. Enige tijd later moest Schürmann, naar hij verder vertelde, een week in Brussel zijn en toen hij daar wat tijd over had dacht hij eraan deze oude vriend nog eens op te zoeken. Hij begaf zich daarom naar het bescheiden adres in de Marollenbuurt, waar hij wist dat deze woonde. Maar de burens deelden hem mee dat de betrokkene intussen verhuisd was: Monsieur woonde nu in de Avenue Louise, toenmaals de straat van de chique. De daardoor reeds lichtelijk geïmponeerde Schürmann zocht het opgegeven adres op en belde daar aan de imposante huisdeur. Na enige tijd hoorde hij een bedaarde stap klinken en werd de deur geopend door een perfecte huisknecht. In Schürmanns kleurrijke verhaal werd de toehoorders geen detail van 's mans livrei onthouden. Ik herinner mij in het bijzonder de zijden kousen onder een kniebroek ter versterking van de bovendien nog te meerdere luister op-

ge vulde kuiten. Men kan begrijpen, dat het allicht zakelijk ingestelde auditorium van zulk een verhaal deze uitweidingen niet altijd waardeerde, doch daarmee was Schürmann niet van zijn stuk te brengen. Hij vroeg dan Monsieur Zo en Zo te spreken. De knecht bood hem daarop een zilveren blad aan, waarop de bezoeker zijn naamkaartje kon deponeren. Na nog weer enig wachten naderde opnieuw de plechtige stap van de deftige knecht, die mededeelde, dat het Monsieur Zo en Zo aangenaam zou zijn Monsieur Schürmann te ontvangen. Na het doorschrijden van een fraaie gang werd de bezoeker in een ruime kamer gelaten, waar hij zijn vriend achter een groot bureau-ministre zag zitten. Nu, de ontvangst moet bijzonder hartelijk zijn geweest en al terstond vroeg de gastheer Schürmann te blijven eten. In een belendend vertrek zetten beide heren zich aan een exquisite dis, waar de bewuste lakei hen aan tafel bediende. Het is duidelijk, dat de bepaald nogal loslippige Schürmann onder dat alles op spelden zat en toen zij zich vervolgens in de rookkamer terugtrokken kon hij zich niet bedwingen en merkte op dat het zijn gastheer blijkbaar niet slecht was gegaan. Deze zou daarop hebben geantwoord: ja en daarom vind ik het zo prettig U hier te mogen ontvangen. Ik heb dit wellicht immers aan U te danken. Zijn gast toonde daarop een lichtelijk verbijsterde verbazing. U weet nog, zo ging de Belg verder, dat U op die bewuste bijeenkomst met de Rotterdamse middenstand hebt gefulmineerd tegen het verfoeilijke cadeaustelsel (een destijds nogal aangevochten reclamemiddel in de detailhandel, waar met name de georganiseerde winkelstand groot bezwaar tegen maakte). Weet U nog dat U toen hebt gezegd, dat zulk een wijze van aanlokken van de klanten alleen goed was voor een volk van ezels? Nu zulk een tirade paste wel in Schürmanns betoogtrant en hij kon dan ook niet anders doen der herkennend knikken. Welnu, zei zijn gastheer dan: toen heb ik gedacht dat moet ik in de Belgique proberen. Tableau. De Belgenmop is blijkbaar al een kleine eeuw oud!

Een tweede verhaal, dat vooral karakteristiek was, doordat het voortkwam uit de vrij sceptische levenshouding van onze voorman-middenstander, die ik elders wel heb aangeduid als een nageboren Voltairiaan. Toen de Rotterdamse middenstand hem naar aanleiding van zijn zilveren jubileum in zijn midden 'huldigde' proefde hij daaruit instinctmatig het 'consilium abeundi' (de wenk, dat het tijd werd eens plaats te maken) uit de rangen der dia-

dochen (de opdringende achterban). Als verder blijkt van zelfspot kenschetste hij het cadeau, dat in deze burgerlijke kringen bij zulk een gelegenheid gangbaar scheen te zijn: 'de pendule met coupes' of het 'stel zilveren kandelabers'. Nu, in zijn geval was de keus gevallen op de kandelabers. Na afloop van het festijn, dat zich ergens in een lokaliteit in het toenmalige 'oude Westen' van Rotterdam had afgespeeld, liet Schürmann een taxi komen om hem naar zijn woonhuis op de Mauritsweg te brengen. Helaas, het voertuig begaf het op de Nieuwe Binnenweg. Nu, dat was dicht bij huis, zodat Schürmann besloot dat laatste eindje maar te lopen. Dus nam hij zijn geschenk onder een arm. Maar daar kwam hij ongelukkigerwijs een agent tegen. Wat hebt U daar, mijnheer? Wel, een stel kandelabers. Hoe komt U daaraan, mijnheer? Die heb ik cadeau gekregen. Wilt U maar meegaan mijnheer?

Natuurlijk had ook dit relaas weer een happy end. Doch het behoorde nu eenmaal tot dit karakter, dat de verteller naast zijn andere merkwaardige eigenschappen neigde tot het bizarre. Hij had dit incident natuurlijk anders en ongevaarlijker kunnen afwickelen!

Het derde uit de mond van Schürmann opgetekende verhaal heeft betrekking op de laatste jaren van zijn publieke leven. In wezen betreft het hier een vrij tragische, zij het ten slotte nog redelijk verlopen, episode, welke des vertellers zwakke zijden mede in het licht stelde.

In een bepaald jaar, naar mijn beste herinnering in het crisisdecennium van de dertiger jaren, werd Schürmann eens uitgenodigd om naar de Jaarbeurs in Utrecht te komen ten einde de toenmalige Koningin Wilhelmina, die daar een 'werkbezoek' zou brengen, inlichtingen te verstrekken over de positie van de middenstand in die benarde tijd. Onze vrijgezel sprong wel eens slordig om met zijn tijd en miste dus de beste trein naar Utrecht. Vermoedelijk daardoor reeds enigszins zenuwachtig geworden spoede hij zich na aankomst naar het Jaarbeursgebouw, dat met het oog op het koninklijk bezoek, niet gemakkelijk aan alle kanten te betreden was. Wellicht ook heeft de bijziende nerveuze man een geheel verkeerde deur trachten te openen. Wat hiervan zij, hij scharrelde wat onhandig tevergeefs aan een bepaalde zijde van het gebouw. Natuurlijk trok dit gedrag de aandacht, zodat een politiemans zich geroepen voelde om te vragen wat hij wilde. Schürmann antwoordde naar waarheid, dat hij de Koningin moest spreken.

Dit was te verdachter omdat hij al weer als vrijgezel in een niet al te keurige regenjas gekleed was. De natuurlijke reactie van de agent was weer een verzoek om met hem mee te gaan naar een nabijzijnd bureau van politie. Daar werd Schürmann geplaatst in een lokaal waar zich enige agenten ophielden. Natuurlijk vrij geagiteerd wilde Schürmann toen een sigaar opsteken, hetgeen hem een vermaning van de aanwezige dienders opleverde, dat zulks daar niet was toegestaan. De geprikkelde arrestant antwoordde dat de agenten toch ook pijp rookten. Half dol van de zenuwen maakte Schürmann daar blijkbaar zulk een scène en gaf hij zo op over de hem wachtende audiëntie, dat de agenten hem bij een superieur brachten, laten wij aannemen een inspecteur van politie. Daar ontspon zich weer een verhit gesprek. De gezagsdrager, die blijkbaar ook niet goed raad met de zaak wist, vroeg toen de directie van de Jaarbeurs aan de telefoon. Natuurlijk was het ogenblik voor deze heren wel zeer ongeschikt, zodat het geruime tijd duurde vóórdat een - mij persoonlijk ook bekende - onder-directeur van de Jaarbeurs bereikt kon worden. De inspecteur zei toen: hier op het bureau is een 'persoon' die zegt, dat hij Schürmann heet en dat hij de Koningin moet spreken (hier laste Schürmann in zijn verhaal een voor hem kenmerkende tussenwerping in: als je met de politie in aanraking komt dan ben je immers een 'persoon'). Nu, de inspecteur verschoot van kleur bij het antwoord, dat hij klaarblijkelijk kreeg en verontschuldigde zich terstond met de mededeling, dat 'mijnheer' Schürmann natuurlijk vrij was om zijn bestemming te volgen. Diens reactie was ook weer kenmerkend: maar dan moet U mij nu ook een agent meegeven, anders word ik weer gearresteerd! Zo veilig begeleid bereikte onze man nu langs de goede deur het Jaarbeursgebouw, waar hij nog net bijtijds aankwam om Hare Majesteit voor te lichten over de positie van de middenstand. Of dit een erg evenwichtig verhaal geworden is onttrekt zich aan mijn beoordeling. Van andere zijde heb ik wel gehoord, dat Schürmann begrijpelijkerwijze op van de zenuwen was geweest. Daaruit bleek mij mede dat het relaas van het slachtoffer in hoofdzaak juist was, ook al heeft hij zijn reacties op dit avontuur waarschijnlijk wel wat rooskleuriger voorgesteld dan zij in de ure des gevaars waren geweest. Het was echter ook een typisch gebeuren geweest voor het karakter van deze man, tegenover wiens onbestrijdbare verdiensten ook duidelijk défauts de ses qualités stonden.

Het verhaal was echter wel mooi, vooral door de niet onbevredigende afloop.

Ik meende, dat het de moeite waard is, zulke genre-tafereeltjes aan de vergetelheid te onttrekken omdat het hier een merkwaardig man betreft en mede omdat zulke anecdotes passen in het kader van de tijd en van de omstandigheden, waarin zij speelden. Meer pretenties hebben zulke herinneringen natuurlijk niet.

Rotterdam, 1982.